

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0054

LOG Titel: Caput Trigesimum Secundum. Silagurium. Silaguri. - Twee en Dertigste Hoofdstuk. De Silagoerie-plant

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

lendaris depingitur, si nempe totalis sit Eclipsis, quum Sol in orbita obscurum Lunæ corpus comprehendit, ac splendentibus suis radiis paululum in ambitu eminet, quum jam alba ista petala in orbe decida sint, paululum elevatur viridis iste collis, nigrescit, seu obscure cinereus est, maturaque decidunt femina, quæ alias proferunt plantulas; alterque excrescit colliculus brevibus apicibus ornatus, qui erant pericarpia istorum feminum, hicque ultimus colliculus cinctus est octo vel novem viridibus petalis, quæ sub primo abscondebantur flore, ita ut alter denuo representetur flos.

Totius herbæ sapor fatuus est & ingratus, fere instar crudi Sajor Bajang. Contritorum foliorum succus niger est, qualia & sicca sunt folia. Radix brevis est, fibrillosa, & in multas ramificationes distincta, facillime eradicatu.

Nomen. Latine *Ecliptica*; Malaice *Daun sipat*, h. e. folium dimensionis, quidam hanc etiam vocant *Mackou*, juxta Portugallicum *Folbo maco*, sed inproprie, Ternaticæ *Wangi wangi maiho*, h. e. folis sterus, a Sole Eclipsin patiente ejesta; Bandice *Daun tinta*, h. e. atramenti herba a nigro ejus succo.

Locus. In hortis crescit ad oras arearum, & juxta fepes, ubi solum est nigrum & leve.

Ufus. Naturæ est refrigerantis & siccæ. Tota herba in aqua contrita, & per noctem rori exposita conducit altero die ad caput lavandum, addita Calappi medullæ rasura, hocque fieri oportet quam frigide æger ferre potest, hoc caput refrigerat, capillos excrescere facit, eosque nigro tingit colore, quæ arcana est ars vetularum, quæ mallent juniores videri, atque hinc cupiunt longos nigrosque capillos.

Idem hic succus inlinitur etiam capitibus infantum mox genitorum, ut capilli nigri cito excrescant. Quum jam mulieribus sit magno ornamento, longa, angusta, & nigra gerere cilia, hinc obliniunt hæc contrita hac herba, unde Malaiense obtinuit nomen, acsi nigrum hoc vellent denotare ciliorum orbem.

Quum pueri rubras contrahunt maculas per corpus, Ternaticæ *Safiri lacca* dictas, hoc obliniuntur succo. Idem quoque propinatur, & pectori inlinitur Astmaticorum, qui morbus *Hoffa* incolis dicitur. Folia cum paxillo Salis contrita, & fronti inlinita, Cephalalgiam curant. Baleyenses hac quoque utuntur herba aliis mixta ad olus.

Tabula Decima Octava

Ad Figuram primam *Eclipticam* exhibet.

Figura secunda *Silagurium* sinit *angustifolium*, seu secundam ejus speciem.

Ad *Alceas Eclipticam* pertinere puto, & est forte *Alcea Indica*, *Bellidis spinosæ folio*, flosculis parvis *Tbes. Zeyl.* pag. 10.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

Silagurium. Silaguri.

Multi nostrorum Europæorum hanc habent plantam pro *Anonide* seu *Resta bovis*, sed erroneum est, pertinet enim ad species *Malvæ* minoris, uti ejus sapor ac vires hoc satis declarant, licet modo crescendi & foliis satis conveniat cum *Anonide*, excepto quod spinis careat, tres ejus occurrunt species, primo rotunda, secundo oblonga, tertio alba.

Primo. *Silagurium rotundum*, seu *vulgare*, est fruticulus lentus & lignosus, multis sese extendens ramis, sed non ultra ulnam excrescit, inferior ejus stipes penitus lignosus est, ex cinereo viridi tectus cortice, qui in ramis fuscus ac glaber est, lentus & viscosus, uti in cunctis *Malvis*, foliosus admodum est, ac folia sine ordine in ramulis locantur, atque ad ortum bini excrescunt pili.

Folia articulum digiti longa sunt, superius lata & plerumque bifida, inferius angustata, ad oras dentata, superne intense viridia & glabra, inferne pallide viren-

vorvalt, daar de zonne binnen baren omkring, het donker lighaam van de maan bevat, en met bare heldere stralen even aan de kanten uitsteekt, als de witte blaadjes nu van den omring afgevallen zyn, zoo verbeft hem dat groene beuvelken nog wat, wert zwartagtig, of donkergrauw, de rype zelfs vallen af, daar dan andere plantjes van komen, nalatende een ander beuveltje, met korte spitsen bezet, welke waren de voetjes van de voornoemde zaden, dog dit laatste beuvelken is alsdan nog omringt met agt of negen groene blaadjes, die onder de eerste bloemen stonden, en vertoont zoo een tweede bloeme.

De smaak van 't gebeele kruid is laf, niet aangenaam, schier als raauwe Sajor bajang. Den sap van de gevreeve bladeren is zwart, gelyk ook de drooge bladeren werden. De wortel is kort, vazelagtig, en in veel takken verdeelt, ligt om uit te trekken.

Naam. In 't Latyn *Ecliptica*; in 't Maleits *Daun sipat*, dat is een blad van Limite of bepaling. Zommige noemen 't ook *Mackou*, na het Portugeesje *Folho maco*; dog oneigentlyk. Op Ternaten *Wangi wangi maiho*, dat is zonnedrek, of vuiligheid van de Eclipserende Zon uitgeworpen; op Banda *Daun tinta*, dat is inktkruid van zyn zwarte sap.

Plaats. Het waft in de tuinen, aan de kanten van de bedden, en langs de paggers, daar een zwarte mulle grond is.

Gebruik. Het is verkoelende, en droogende van aart. Het gebeele gewas in 't water gevreeven, en een nagt in den douw gezet, dient om 's anderen daags 't hoofd mede te wassen, 't raspel van *Calappus*-pit daar by doende, en dat zoo kout als men 't lyden kan, dit zal 't hoofd verkoelen, 't bair doen wassen, en 't zelve zwart verwen. Een secrete konstje by de oude vrouwen, die geern jong willen schynen, en daarom zwarte lange bairren zoeken te hebben.

De zelfste sap smeert men ook op 't hoofd der kinderen, die eerst gebooren zyn, om spoedig nieuw en zwart bair voort te brengen. Dewyl nu by de vrouwen een groot cieraat is lange, smalle, en zwarte wynbraauwen te hebben, zoo bestryken ze dezelve met dit gevreeven kruid, waar van het den Maleitsen naam heeft, als of ze de zwarte cirkel van de wynbraauwen daar mede wilden bepalen.

Als de kinderen roode plekken over 't lyf krygen, in 't Ternataans *Safiri lacca* genaamt, zoo smeert men ze met dit sap. Het zelve werd ook gedronken, en op de borst gesmeert van die geenen, die aamborstig en met de ziekte *Hoffa* gekweld zyn. De bladeren met een weinig zout gevreeven, en op 't voorhoofd gesmeert, stillen de hoofdpijn. De Balyers gebruiken deze mede onder andere kruiden, gemengt tot moeskruid.

De Agttiende Plaat

Vertoont in de eerste Figuur de *Eclipsis*-plant.

De tweede Figuur wyft aan het smalbladige *Silagurie*, ofte de tweede soort.

Ik meen, dat de *Ecliptica* tot de *Alceas* behoort, en is mogelyk de Indische *Alcea* met het blad van de doornige *Bellis*, met kleine bloempjes in de *Tbes. Zeyl.* pag. 10.

TWEE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De Silagoerie-plant.

Veel van onze Europeanen houden dit voor een *Anonis* of *Resta bovis*, maar 't is een abuis, want het behoort onder de geslagten van kleine *Maluwe*, uitwyzende zyn smaak en kragten, hoewel 't anders aan wasdom en bladeren met de *Anonis* redelyk overeen komt, behalven dat 't geen doorns heeft, men heeft 'er drie soorten van, ten eerste de ronde, ten tweede de lange, ten derde de witte.

I. Ronde of gemeene *Silagoeri*, is een taai boutagtig beesterke, dat zig met veel takken uitbreid, maar niet boven een elle hoog wert, de onderste stam is klaar hout, bedekt met een groen-grauwe schorfe, maar aan de takken is ze bruin, en glad, taai en slymerig, gelyk alle *Maluwen*, het is wel beblaad, en dezelve staan zonder order aan de ryskens, by baren oorspronk hebben ze twee bairkens.

De bladeren zyn een lid van een vinger lang, vooren breed, en meest in twee gekloven, agter smal, aan de kanten getant, boven hoog-groen, en glad, beneden bleek-groen,



Fig. 1.

Fig. 2.

virentia, obliquis costis pertexta, saporis pinguis, maxime adcedentis ad illum Malvæ silvestris vel agrestis. In teneris fruticulis majora sunt & rotundiora, fesqui nempe pollicem longa, unum lata, luxuriose virentia, in adultioribus angustiora sunt, ac non ita distincte superius bifida, pollicem longa, ac femi lata. Ipsorum ramuli ac furculi tam lenti sunt, ut vix abrumpi possint.

Flos hic & illic simplici petiolo insidet, calici incumbens, ex quinque stellatis & viridibus petalis confucto. Flos ipse magnitudinem obtinet Hollandici oboli seu stuferi, perfecte rotundus, ex quinque constans petalis, quæ sibi ad oras incumbunt, & unicum representant modo petalum, coloris vitellini, & ample apertus. In ejus centro pistillum locatur, decem longiora, ac plura breviora gerens staminula antheris flavis.

Post floris lapsum sese contrahit calix pentapetalus, ac conum format acutum, inque eo caseolus quasi elevatus & acuminatus locatur, qui maturus in decem dehiscit segmenta, caseiformia, & nigricantia, inque summo acuminata, quæ cuncta decidunt, relinquentia femi pellucidum calicem denuo ample apertum.

Radix longissima est, ac perpendicularis, raras emittens ramificationes, tam firmiter terræ inhærens, ut fortis vir eam vix eradicare seu extrahere valeat, nisi laxo inhæreat folo. Dulci constat visco uti in cunctis Malvis, sed raro. Optimus vero ejus character, ad Malvas hanc nempe plantam pertinere, est, quod regularem fervet horam, quam ejus flores sese aperiant, quæ quibusvis Malvæ speciebus peculiaris est, hujus autem flores non aperiuntur ante horam nonam matutinam, quo in statu manent usque ad primam meridianam. Aliis horis nil nisi capitula adparent, quibus etiam flos semel modo sese conspiciendus præbet seu aperitur, si post pluviosam noctem mane Sol suos emittat radios, per horulam aliquando citius aperiuntur, ac ventoso die citius sese etiam claudunt. Abrupti ramuli in cubiculo depositi, mane hanc observant nihilominus horam, circa nonam enim sese aperiunt flores, ac brevi post meridiem sese iterum claudunt.

Hujus silvestris porro occurrit species, in agris sub fruticulis crescens, a priori non diversa, nisi quod altior crescat, ad quatuor nempe & quinque pedum altitudinem, ejusque folia angusta sunt, vix minimum digitum longa, oblongæ formæ, superne obscure virentia, inferne grisea. Flores fructusque sunt uti in priore, eademque etiam observant horas.

Secundo *Silagurium longifolium*, elegans fruticulus est, multos emittens rectos & lentissimos ramos, ad quatuor pedum altitudinem, sed quinque sexve pedes alta est hæc planta, si aliis adcumbat fruticulis, cortice obducta glabro, cinereo, & superius viridi.

Folia ejus solitaria locantur, & alternata, duplicis formæ, juniorum enim fruticulorum teneris Urticæ foliis fere similia sunt, inferius lata, superius acuminata, ad oras quoque profunde dentata, superne pilosa. In adultis oblonga sunt & angustata, binos ac tres transversales digitos longa, vix unum lata, superius obtusa, eleganter virentia, glabra, & ad tactum mollia, costis maxime obliquis pertexta, tenuiora & molliora illis præcedentis, saporis dulcis & viscosi, lactis odorem præbentia.

Ex quavis fere foliolorum ala capitulum excrescit coniforme, ex quinque viridibus constans petalis, brevi pedunculo insidens, ex quo flosculus excrescit uti in priore, sed paulo minor, coloris pallide lutei, ex quinque constans petalis, superius parum bifidis, unaque dimidia pars angustior est altera, in centro simile formans pistillum ac staminula. Post florem capitulum denuo sese claudit, atque interne obtusum format conum, ex quinque vel sex oblongis feminibus compositum, quæ grisea sunt, ac quodvis in binos incurvos apices distinctum est. Matura dehiscunt ac simul decidunt. Hic flos vulgo hora septima, & obscuro cælo octava sese aperit matutina, ac decima sese claudit, sed ita ut pistillum cum staminulis emineat, in senioribus vero stipitibus usque ad meridiem aperti sunt, unde & maxima diei parte clausi sunt. Radix longissima est, perpendicularis, ac difficilis extripatu, succosa quoque seu viscosa.

Tertio. *Saligurium album* sese per terram magis extendit lignosis furculis, ac folia haud digiti articulo longiora sunt, inferius lata ac superius acuta, dentata quoque

groen, met schuinse ribben, van smaak smeurig, duidelyk na de wilde of velt Maluwe trekkende. Aan de jonge struiken zyn ze grooter, en ronder, te weten anderhalve duim lang, en een breed, weeldrig groen, maar aan de oude zyn zy smalder, en vooren zoo duidelyk niet gekloven, een duim lang, en een halve breed. Hare ryskens zyn zoo taai, dat men ze qualyk afbreken kan.

De bloeme komt hier en daar op een enkele steel voort, rustende op een bordje van vyf gesternde groene blaadjes. De bloem zelfs is in de grootte van een Hollandse stuiver, regt rond, dog van vyf blaadjes gemaakt, die wat over malkander slaan, en een blad vertoonen, dooijer geel, en wyd geöpent. In de midden staat een pilaartje, dragende tien langere, en veele kortere draadjes met geele noppen.

Na 't afvallen der bloemen sluiten baar de vyfbladige voetjes, en formeeren een spits kegeltje, en in 't zelfve een kaasken, dog wat verbeven, en mede toegespitst, 't welk ryp geworden valt in tien stukken van malkander als stukskens van een kaas, zwaartagtig, aan 't opperste met een spitse, die al te zamen uitvallen, en laten het half doorschynend bordje weder wyd open staan.

De wortel is zeer lang, en regt nedergaande, met weinige zydetakken, zoo vast in de aarde houdende, dat ze een sterk man qualyk kan uittrekken, of zy moet op een losse grond staan. Zy heeft mede een zoete slym gelyk alle Malvaas, dog weinig. Het beste kenteeken nu, dat dit kruid onder de Malvaas behoort, is het precise uur, dat het houd in 't openen van zyne bloemen, het welk ieder zoorte van Maluwe byzonder heeft. Deeze ziet men niet geöpent voor negen uren des voormiddags, van daar af blyft ze geöpent tot een uure namiddags. Op andere uren ziet men niets dan geele knoppen, ook vertoont baar ieder bloem maar eens, als 'er na een regenagtige nacht des 's morgens een klare zonneschyn komt, zoo gaan ze wel een uurtje vroeger open, en by wonderig weer sluiten ze baar te vroeger. De afgebroken takkens in een kamer gestelt, 's morgens agtervolgen niet te min deze uure; want ontrent negen uren openen zig de bloemen, en kort na de middag sluiten ze zig weer.

Men vint 'er nog een wilde zoorte van, in 't veld onder lage ruigte wassende, van de voorgaande niets verschildende, dan datze hooger wast, tot vier en vyf voeten hoog, en de bladeren zyn smal, schaars een pink breed, langagtig, boven donker-groen, beneden grysg; bloemen en vrugten als aan 't eerste, en houden ook dezelve uren.

II. Langbladige *Silaguri*, wert een cierlyk beesterken, met veele regte en zeer taaije takken opschietende, tot vier voeten hoog, maar tot vyf of ses voeten, als bet tegens andere ruigten aanleund, met een evene grauw en boven-groenagtige schorze bekleed.

De bladeren staan enkeld, en met beurten boven malkander van tweederlei gedaante, want aan de jonge struiken zynze de jonge Netelbladeren schier gelyk, agter breed en vooren spits, aan de kanten ook diep getant, en aan de bovenzyde hairig. Aan de volwassen zyn ze langwerpig en smal, twee en drie dwarsvingeren lang, schaars een breed, vooren stomp, schoon gras-groen, glad en zagt in 't aantasten, met zeer schuinse ribben, dunder en weeker dan de voorgaande, van een zoete en smeelige smaak, na melk ruikende.

Schier uit ieder schoot van de blaajtens komt een kegel-formig knopje, van vyf groene blaadjes gemaakt, op een kort steeltje staande, waar uit wert een bloempje als aan 't voorige, of een haitje kleinder, ligter-geel, en van vyf blaadjes gemaakt, die vooren wat gekloven zyn, en de eene helft is smaller dan d'andere, in de midden met een diergelyk pilaartje en draadjes. Na de bloeme sluit zig de knop weer, en formeert van binnen een stompe kegel, van vyf of ses langagtige zaden gemaakt, die graauw zyn, en ieder zig in twee kromme spitsjes verdeelt. De rype vallen van malkanderen, en t'zamen af. Deze bloemen gaan ordinaris ten zeven, maar by donker weer ten agt uren voormiddags open, en sluiten baar weer ten tien uren, dog zoodanig, dat het pilaartje met zyn draden buiten blyven, en aan de oude stokken blyven zy tot aan de middag geöpent. Want menze de meesten tyd van den dag gesloten ziet. De wortel is zeer lang, regt neergaande en weinig verdeelt, moejelyk om uit te trekken, en mede sappig of smeurig.

III. Witte *Saliguri*, breid zig meer op de aarde uit, met zyn boutagtige ryskens, de bladeren zyn niet boven een lid van een vinger lang, agter breed, en vooren spits, mede

quoque instar foliorum Urticæ, obscure virentia, ejusdemque saporis.

Flores ejus eandem obtinent formam & magnitudinem, coloris albicantis, intermixto urpureo pallido colore, raro in frutice conspiciuntur, & ante meridiem modo aperti sunt. Semen ejus est uti in prima specie, sed caseoli planiores sunt. Radix prorepat magis divisa.

Nomen. Latine *Silagurium*; juxta Malaientē, Javanicum, & Baleysenē *Silaguri* & *Silagobi*, prius *Batbyrizum* id vocavi, h. e. radicem profundam. Prima species a quibusdam *Thee Ambon*, h. e. *Thee Amboinensium* vocatur, quum folia præsertim agrestis speciei maxime convenient cum foliis Sinenfis herbæ *Thea* dictæ. Ex Sinenfium enim relatu ipsorumque libris conperi, *Thea* plantam maxime convenire forma sua cum secunda specie, neutiquam vero dico unas easdemque esse plantas. Secunda species peculiariter vocatur *Daun Safappo* seu *Scoparia*, Amboinice, in Hitoea Tallabobo, h. e. difficilis eradicatu, item *Tubi poccol*, h. e. capitulum flavum, quum plurimo tempore flores clausi sunt, æque ac capitula essent flava, Ternatice *Tigo*.

Locus. Prima species in planis crescit locis, in plateis nempe & areis, ubi solum est durum argillosumque, aliquando etiam circa ædes. Altera species solum amat arenosum, quale est in levibus Sagus filvis, atque etiam circa domus, ubi adeo multiplicatur per deciduum semen, ut difficile sit exstirpatu, quin tota cum radicibus eradicanda sit planta, quod in adultis stipitibus vix effici potest. Tertia species raro occurrit in desertis silvestribus hortis.

Ufus. Cunctæ hæ herbæ emollientem & maturantem habent virtutem. Radix cum Zingibere minore masticata, Emplastri modo applicatur tumoribus scirrosis, sed sine Zingibere Erysipelæ manuum, incolis *Hismæ* dictæ, h. e. incantamento. Folia cum vel sine Curcuma inter manus fricata Anthracibus inponuntur, ut emolliantur & maturentur, sed tarde illa operantur, & aperiuntur hæ, nisi efficacius addatur remedium, sique in initio applicentur, has totas dissipant resolutione.

Radix cum Zingibere masticata, ejusque deglutitus succus abdominis tormina curat, eadem quoque recentibus inponitur vulneribus, præsertim quæ a sclopetorum globis causata sunt, emollit enim, ardorem extrahit, & curat. Primæ seu rubræ speciei succus oculis instillatus, quum inflammati sunt, eos refrigerat, & humidus reddit.

Contusa radix ore etiam retinetur contra Odontalgiam. Secundæ speciei longa ac flexilia vimina conligantur, quæ quotidianis inserviunt scopis. Recens radix quam viscosissima ore masticatur, ejusque deglutitus succus prodest iis, quibus in faucibus hæret piscis pinna vel spina.

Si quis sit in campo, nec audiat campanam, ex harum plantarum floribus horæ determinari possunt, quamdiu enim primæ speciei flores sint aperti, quis certo concludere potest nondum esse post meridiem, ac secundæ speciei flos clausus indicat post decimam esse horam, saltem sic in Amboina hoc observavi, nec certior factus sum, an tali modo etiam in aliis id observetur regionibus.

Kurundoti *H. Malab. part. 10. fig. 18.* quodammodo convenit cum prima *Silaguri* supra descripta specie, ipsius vero descriptio sobria est & manca, non enim indicatur fruticem esse lignosum, cortice obductum viscoso & fatuo, nec præcisa etiam indicatur floris hora, qua nempe sese aperit & claudit. Ibi adhibetur contra ardorem pectoris & abdominis, si forma decocti propinetur, pluræque aliæ ibi occurrunt res.

Optimum vero remedium est, si cortex ejus cum *Carega pullu*, butyro, & lacte feminarum contritus inliniatur temporibus & vulneratis nervis, unde curatur spasmus ex gravibus ortus vulneribus.

Cum secunda seu angustifolia specie convenit *Tsjeru parva Hort. Malab. part. 10. fig. 53.* descripta, ejusque vires ibi memorantur, folia nempe ejus cum *Calappi* lymphæ in puliculam vel haustulum præparata, inlinita vel propinata curare renum dolores. Radix ejus cum aqua contrita & inlinita Erysipelam curat. Commentator eam comparat cum herbula *Curassavica* *Cabritta* dicta, & descripta a Breynio *Prodr. 2do sub nomine Gratiolæ affinis Americana*.

mede getant als Netelblaadjes, doods-groen, en van de zelfste smaak.

De bloemen zyn van de voorrige gedaante en grootte, witagtig met ligt-peers gemengt, werden weinig aan den stok gezien, en ook maar des voor de middags geopent. Het zaad is als aan de eerste zoorte, dog zyne kaakskens zyn platter, de wortel is kruipende, en meer verdeelt.

Naam. In 't Latyn *Silagurium*; na 't Maleits, *Javaans*, en *Baleits* *Silaguri* en *Silagohi*, eerstmaal heb ik ze *Bathyriza* genaamt, dat is diep-wortel. De eerste zoorte wert ook van zommige *Thee Ambon*, dat is *Ambonsche Thee* genaamt, om dat de bladeren inzonderheid van de veltzoorten, groote gelykenisse hebben met dat *Chineese* kruid *Thee*. Zeker uit het verbaal der *Chineesen*, en uit bunne boeken heb ik bemerkt, dat de *Thee* plante meest van gedaante zy, als de tweede zoorte van dit kruid, dog ik zegge geenzijs, dat het eenderlei kruiden zyn. De tweede zoorte wert in 't byzonder *Daun Safappo*, of *Scoparia*, dat is *Besemkruid* genaamt. In *Amboin* op *Hitoe Tallahoho*, dat is sterk om uit te trekken, item *Tubi poccol*, dat is geel knop, om dat men den meesten tyd de bloeme daar aan gesloten ziet als geel knoppen. In *Ternaten* beet het *Tigo*.

Plaats. De eerste zoorte wast op vlakke plaatsen, op straten en op pleinen, daar een harde kleigrond is, en zomtyts ook in de erven by de huizen. De tweede zoorte wil een zandige grond hebben, gelyk in ligte *Sagebossen* en ook ontrent de huizen, daar 't zoo vernemigvuldigt, door 't uit gevalle zaad, dat het moeilyk uit te roejen is, of men moet het met wortelen en al uittrekken, 't welk aan de volwassene struiken kwalik te doen is. De derde zoorte wert zelden gevonden in verlatene veldtuinen.

Gebruik. Alle deze kruiden hebben een vermurwende en rypmakende kragt. De wortel met kleine *Gember* gekauwt, en pleisters-gewyze gebonden op harde gezwollen, maar zonder *Gember*, werd ze gebonden op de roozen aan de handen, by de *Inlanders* *Hismoe*, dat is tooverische belesing genoemd, de bladeren met of zonder *Curcuma* tusschen de handen gevreeven, werden gelegd op bloedvinnen om die te vermurwen en te rypen, maar ze doen ze langzaam opbreken, of men moet wat sterker middel daar by doen, en als dezelve eerst uitkomen, zoo doen zy die geheel verdwynen.

De wortel met *Gember* gekauwt, en den sap ingezwolgen, geneest het krimpzel des buiks, 't zelve wert ook op versche wonden gebonden, onder andere, die door kogels gemaakt zyn, want het verzagt, trekt den brand uit, en geneest. Het sap van de eerste of ronde zoorte in de oogen gedaan, als de zelve te zeer verdroogt zyn, verkoelen de zelve, en brengen vogtigheid daar in.

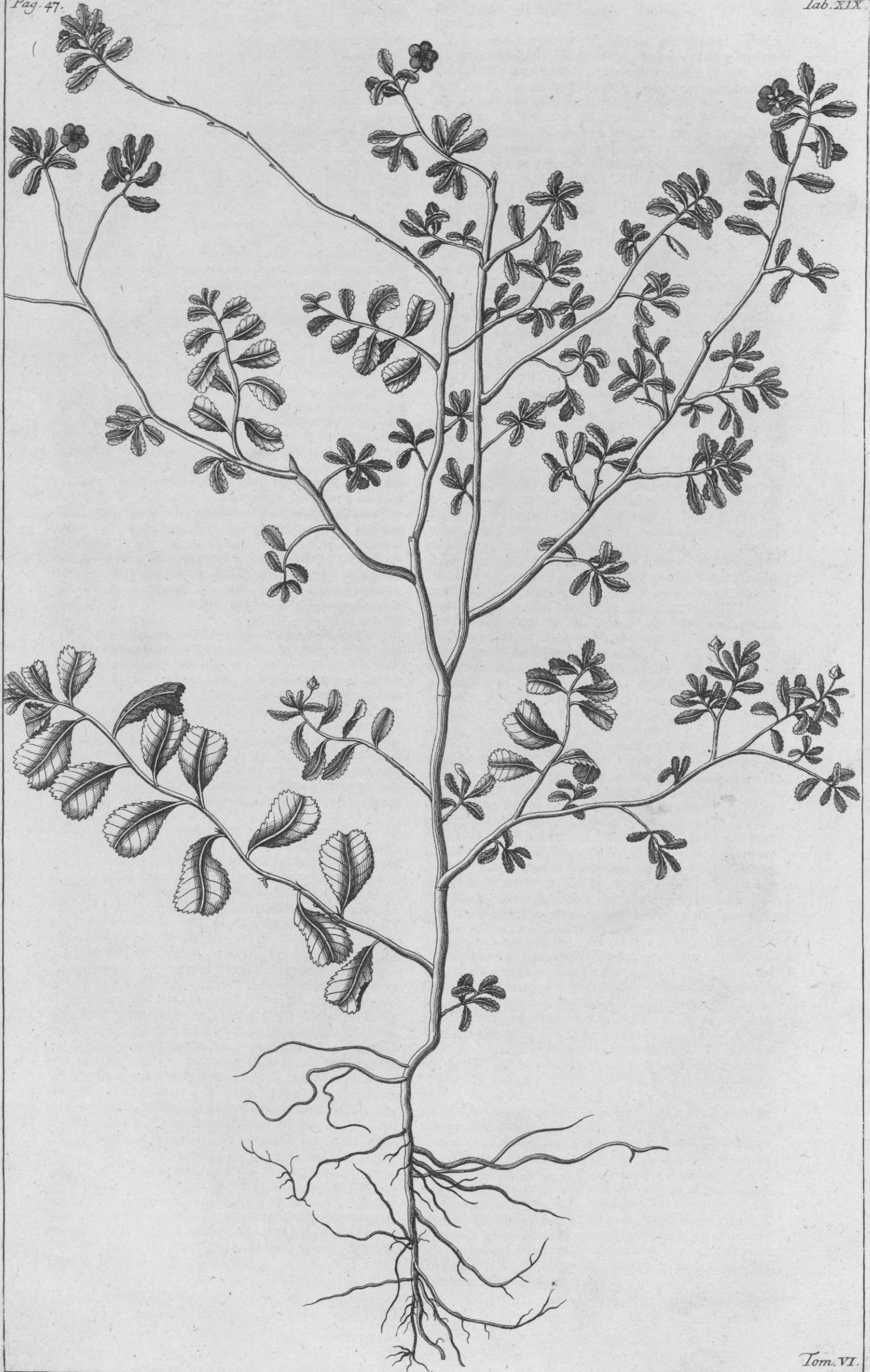
De gekneusde wortel wert ook in de mond gehouden tegens het tandpyn. De tweede zoorte wegens haare lange buigzame ryskens te zamen gebonden, dient tot dagelykze beejemen. De versche wortel, die op 't slymerigst is, in de mond gekauwt, en daar van den sap ingezwolgen, helpt die geenen, den welken een vischgraad in de keel is blijven steecken.

Als men in 't veld is, en geene klokken hoort, kan men zig na deze bloemen rigten, want zoo lange de bloeme van de eerste zoorte openstaan, is men verzeekert, dat het nog niet over de middag is, en de bloeme van de tweede zoorte gesloten, bewyft, dat het later is dan tien uren. Immers zoo heb ik 't in *Amboina* gevonden, en nog geen nader berigt, of 't op andere plaatzen ook zoo is.

Kurundoti in hort. *Malab. part. 10. fig. 18.* beschreeven, heeft eenige gelykenisse met de eerste zoorte, van het bovenstaande *Silaguri*, dog de beschryving van het zelfde is wat sober, zynde uitgelaten, dat het een boutagtig struikje is, smeurig en smets van schorffe, en de preciese uur van het opgaan en sluiten der bloemen. Het wert aldaar gebruikt tegens den brand van de borst en buik, als men een drank daar van maakt, en nog andere dingen meer.

Dog het beste is, dat de schorffe daar van met *Carega pullu*, booter en zog gewreeven en gesmeerd werd op den slaap, en voor gekwetste zenuwen, welke den kramp geneezen, die van zware wonden komt.

Met de tweede of smalbladige komt overeen *Tsjeru parva* in Hort. *Malab. part. 10. fig. 53.* beschreeven, zyne kragten aldaar zyn, dat zyne bladeren gewreeven met *Calappus*-melk, en tot een papje of drankje gemaakt, gedronken of overgesmeerd, geneezen het niere-pyn. De wortel met water gewreeven, en overgesmeerd, geneest de roose. Den Annotator vergelykt het met het kruidje van *Curacau*, *Cabritten*-kruid genoemd, by Doctor Breynne beschreeven, in *Prodomo secundo*, onder de naam van *Gratiolæ affinis Americana*.



Tabula Decima Nona

Silagurium exhibet vulgare, seu primam ejus speciem.

OBSERVATIO.

Helianthemum seu *cisti* humilis hæc prima *Silaguri* videtur esse species, ac forte est *Cistus* humilis *Chamedrys* crispatis foliis *Prom. Bonæ spei Plukn. Mantiss. pag. 50.*

Secunda *Silaguri* species longifolia *Tab. 18. fig. 2. exhibita*, vera *Capraria* est *H. Amstel. tom. 1. pag. 79.* quæ in *H. Cliff. pag. 310.* vocatur *Capraria* foliis alternis, corollis quinquefidis, ubi vide reliqua, nec non *Breynii Prodr. 2. nov. edit. in notis pag. 69.* ut & *H. Malab. Tom. 10. fig. 53. pag. 105.*

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

Urtica decumana. Daun gattal besaer.

Monstrosa *Urticæ* majoris species occurrit in India, tam fordida gerens folia, quam in ulla observantur planta, simplicem vero erigit caulem, tres quatuorve pedes altum, inferius rotundum, lignosum, ac digitum crassum, superius angulosum, in binos tresve laterales ramos distinctum, ubique ad tactum rugosum.

Folia solitaria locantur, quæ forma conveniunt cum illis *Urticæ* vulgaris, sed multo majora sunt, spithamam vel pedem longa, immo sæpe longiora, quinque flexe pollices lata, bicoloria juxta binas diversas species. Alba species maxima gerit folia, ad oras profunde dentata, ad tactum penitus rugosa, & urentia, innumerabilibus punctulis hirta, cuivis horum firmus insidet pilus instar aculei apis.

In vertice vagum gerit corymbum, in raros ramulos distinctum, quibus quoque vagi insident flosculi, ex simplicibus modo apicibus constantes, coloris fordide albicantis cum flavo intermedio, quique plerumque sine semine decidunt, excepto quod inferiora fusca capitula semen producant flavum & arenosum.

Rubra species paulo angustiora gerit folia, sed ejusdem longitudinis, ac rugosiora prioribus, sunt enim non modo superne, sed etiam inferne punctulis notata, majores verrucas referentibus, ac cuivis firmus quoque insidet pilus, qui vehementius urit prioribus. Foliorum venæ subtus fuscae sunt, uti & caules ac capitula, quæ semen continent, ubique rugosa & pungens est hæc planta.

Ambo hæc folia vola manus tacta, in initio non tam facile urunt quam nostræ Europææ *Urticæ*, si vero aculei alicujus cutim seu *Epidermidem* perforant, non modo urunt, sed simul vesiculas excitant cum pruritu quodam, quales isti contrahunt, qui a cimicibus morfi sunt.

Radix ejus longa est, repens, in multas tenues ramificationes distincta, quibus multæ adhærent fibrillæ.

Nomen. Latine *Urtica decumana*; Malaice *Daun gattal besaer*, h. e. *Folium pruritus magnum*; Ternatice *Soforu*; Amboinice *Sala*, nescio quomodo hoc nomen ab Hungaris acceperint, Hungari enim quasvis *Urticas* quoque vocant *Tjalan*; Javanis *Camadu*.

Locus. Ad oras silvarum crescit, & sponte sub sepibus, atque ob ejus usum in hortis quoque plantatur.

Ufus. Sordida hæc folia apud Indos in quotidiano sunt usu, quibus idem faciunt, quod nos scarificationibus & *Cucurbitis*, quam primum enim sese segnes sentiunt ac torpentes ex sanguine crasso, quo artus rigent ac immobiles sunt, unde pruritus sentiunt vel delassati videntur, tum æque viri ac feminae corpus fricant hisce foliis, suprema nempe ipsorum parte, ac fatis ruditer, si enim meticulose hoc peragitur, hæc herba sese quasi defendit, ac majores excitat dolores, hinc intrepide hæc folia tractanda sunt, solummodo cavendo, ne suprema manuum pars tangatur, ac sine metu corpus perfricetur hisce, non vero sunt contorquenda vel leniter tractanda.

Hinc

De Negentiende Plaat

Vertoont de gemeene *Silaguri*, ofte de eerste zoorte daar van.

AANMERKING.

De eerste zoort van *Silaguri* schynt te zyn een zoort van de *Helianthemum* ofte lage *Cistus*, en is mogelyk de lage *Cistus* met gekreukelde bladeren, van de *Chamedrys* uit de Kaap de Goede Hoop, van *Plukn. Mantiss. pag. 50.*

De tweede zoort van *Silaguri*, ofte met het lange blad, op de 18. Plaat fig. 2. verbeeld, is de regte *Capraria*, van de *Hort. Amstel. eerste deel, pag. 79.* welke in de *H. Cliff. pag. 310.* genaamt wert *Capraria*, met verwisselde bladeren, en de bloem-bladeren in vyf verdeelt, alwaar het overige ziet, als mede *Breyn. Prodr. 2.* van de nieuwe druk in de notis pag. 69. en de *H. Malab. Tom. 10. fig. 53. pag. 105.*

DRIE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De grootste Brantnetel.

Een monstreus geslacht van groote Netelen heeft men in Indien, met zoo leelyke bladeren, als men ooit aan een gewas hebben mag, zy schiet met een enkelen steel op, drie of vier voeten hoog, beneden rond, boutagtig, een vinger dik, boven hoekig, in twee of drie zydetakken verdeelt, over al ruig in 't aantasten.

De bladeren staan enkelt, van gedaante wel onze Netelbladeren gelyk, dog veel grooter, een span of een voet lang en meer, vyf en ses duimen breed, van tweederlei couleur na de twee zoorten, de witte zoorte heeft wel de grootste bladeren, aan de kanten diep getant, in 't aantasten gants ruig, en stekelig, met ontelbaare pukkeltjes bezet, en op ieder staat een styf baairtje als een angel van Bye.

Op zyn top staat een ydele tros in weinig takjes verdeelt, daar aan ook weinige bloempjes staan, schier van enkele styve spitzzen gemaakt, vuil-wit met geel gemengt, die meest zonder zaad afvallen, behalven de onderste bruine knoppes, brengen een geel zandig zaad voort.

De roode zoorte heeft wat smaldere bladeren, dog even lang, en nog ruiger dan de voorige, want het is niet alleen van boven maar van onderen, ook met pukkeltjes als groote wratten bezet, en op ieder staat een styf baairtje, dat beviger brand dan de voorige. De aderen zyn van onderen bruin, gelyk ook de stelen en knoppen, daar het zaad insteekt, tot het uiterste tipje toe, ruig en stekelig.

Beide deze bladeren aangeraakt met het binnenste van de hand, branden in 't eerste zoo ligtelyk niet als onze Europise Netels, maar als de stekeltjes iemand in d'andere huid komen, zoo branden zy niet alleen, maar werpen ook bobbelen op, met eenig jeuken, gelyk die geene krygen, die van Wantluizen gebeten worden.

De wortel is lang, kruipende, in veele dunne takken verdeelt, en daar aan weeke vezels.

Naam. In 't Latyn *Urtica decumana*; in 't Maleits *Daun gattal besaer*, dat is *Folium pruritus magnum*; in 't Ternataans *Soforu*; op 't Amboins *Sala*. Ik weet niet, waar zy by de Hungaren zyn geweest, om dien naam malkander te leenen, want de Hungaren noemen alle netelen ook *Tjalan*; in 't Javaans *Camadu*.

Plaats. Het wast aan de kanten van de bossen in 't wild onder de heggen, en wegens zyn gebruyk wert het ook in de tuinen geplant.

Gebruik. Deze onaanzienlyke bladeren zyn by de Indianen in een dagelyks gebruyk, dewelke daar mede verrigten 't geene wy met scarificeren of koppen doen, want zoo dra zy haar onlustig gevoelen, met een zwaar bloed beladen, waar door de leden lam en styf werden, en groot jeuken gevoelen, of anderzints vermoeit zyn, zoo laten zoo wel vrouwen als mannen haar over 't lyf stryken met deze bladeren, te weten met de bovenste zyde, en dat vry wat hardagtig. Want zoo men bang is, en verzaakt een anderen over 't lyf strykt, zoo verwekt dit onkruid grooter pyn, derhalven moet men de bladeren stout aanvatten, alleenlyk wagtende, dat ze op de bovendeelen van de handen niet en komen, en zonder sebrumen over 't lyf stryken, maar geenzints vryven of drayen.

Hier